אגרות הראי"ה - כרך א' - אגרת צא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' סיון תרס"ה - יפו
נמען: ר' משה זיידל

הרב קוק משיב לתלמידו על שאלות באמונה. את המדרש על חטא הארץ הרב קוק מסביר כך: הבריאה הוגבלה מראש בגלל הבחירה החופשית של האדם, ומכאן גם החסרונות שבטבע. בעניין גיל העולם לעומת הגאולוגיה הרב קוק כותב שכבר המקובלים והמדרש ידעו על עולמות קודמים, ושאפילו תורת ההתפתחות אינה סותרת את התורה, כי מעשה בראשית הוא מסתרי תורה ונאמר במשל ורמז. ההשערות המדעיות משתנות, והעיקר הוא דעת ה' והמוסר. הרב קוק גם מסביר שיש עיתוי מכוון לגילוי ידיעות לאנושות, כמו תנועת הארץ וגודל היקום, כדי שלא יחלישו את האדם ואת מוסרו.

עיקרי הדברים

- מעשה בראשית והמדע: אין סתירה, גם לא עם תורת ההתפתחות.
- 'בונה עולמות ומחריבן' - תקופות קדומות לפני מניין השנים.
- השערות מדעיות אינן ודאות - 'כציץ נובל'.
- הכול פועל ה', והאמצעים הם מעשיו.
- גילוי הידע בעיתוי הנכון לטובת המוסר האנושי.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], יוד סיון תרס"ה[4].

שלו'[5] וברכה לידידי אהובי חתן תורה ממולא בדעה ויראת ד' טהורה מר משה זיידל שליט"א[6].

הגיעני מכתבך הנעים, ואם הי'[7] הזמן מספיק הי' ראוי להאריך הרבה, לבאר שורש דבר בכל ההערות שהעירות, והדברים היקרים המסתעפים מהן בשאלות חכמת האמונה, שכל הכשלונות באים רק מפני שאין דורש ומבקש, וכ"א פותר לו את שאלותיו היותר גדולות ע"פ[8] ידיעה כהה, ע"כ[9] יצא משפט מעוקל, ועלינו החובה לברר אמרי אמת בתורת אמת.

וע"ד[10] המדרש, הפי' הפשוט הוא, שלולא שהאדם בבחירתו איננו יכול לקבל רב טובה היתה הבריאה יותר מבורכת, והי'[11] טעם העץ דומה לפריו, שזה הוא אב לכל יתר הכחות, שהיו

---

1 ב"ה - ברוך השם
2 עה"ק - עיר הקודש
3 ת"ו - תבנה ותכונן
4 תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5 שלו' - שלום
6 שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7 הי' - היה
8 ע"פ - על פי
9 ע"כ - על כן
10 וע"ד - ועל דבר
11 והי' - והיה

יותר מבורכים, אבל מתוך שהאדם עתיד הוא לצאת מגדר היושר ברוב טובה ע"כ זה היה המעצור המוסרי, שלא תשתכלל הארץ כראוי. וזהו פתרון לכל המגרעות התכוניות הנמצאות בבריאה, שמבקרי היצירה עמלים בהם, ורק לכשישכילו את התאחדות כח המוסר עם יתר כחות המציאות יבינו תוכן הדברים. וזה נקרא חטא הארץ, שפירשו יותר במדרש כמקלל שדי אם רשע.

וע"ד מנין שנות היצירה ביחש להחשבונות הגיאולוגיים בזמנינו. כך היא הלכה רווחת, שהיו כבר תקופות רבות קודם למנין תקופתנו הוא מפורסם בכל המקובלים הקדמונים, ובמד"ר[12] "שהי' בונה עולמות ומחריבן", ובזוהר פ' ויקרא שהיו כמה מיני אנשים חוץ מאדם שנאמר בתורה; אלא ששם צריך להשכיל יפה את המליצות העמוקות, הצריכות ביאור רחב מאד מאד. א"כ[13] אותן החפירות מורות לנו, שנמצאו תקופות של ברואים, ואנשים בכללם, אבל שלא היה בינתים חורבן כללי, ויצירה חדשה, ע"ז[14] אין מופת מוכיח, כ"א[15] השערות פורחות באויר, שאין לחוש להן כלל. אבל באמת אין אנו נזקקים לכל זה, שאפילו אם הי' מתברר לנו שהי'[16] סדר היצירה בדרך התפתחות המינים ג"כ[17] אין שום סתירה, שאנו מונים כפי הפשטות של פסוקי תורה, שנוגע לנו הרבה יותר מכל הידיעות הקדומות, שאין להן עמנו ערך מרובה. והתורה ודאי סתמה במעשה בראשית, ודברה ברמיזות ומשלים, שהרי הכל יודעים שמעשה בראשית הם מכלל סתרי תורה, ואם היו כל הדברים רק פשוטם איזה סתר יש כאן, וכבר אמרו במדרש "להגיד כח מעשה בראשית לבו"ד[18] א"א[19], לפיכך סתם הכתוב בראשית ברא אלקים". והעיקר היא הידיעה העולה מכל הענין לדעת ד', וחיי המוסר האמיתי, והקב"ה[20] נותן במשקל אפילו הרוח שחל על הנביאים, הוא צמצם שדוקא כשיכנסו הדברים הגדולים שבאלה הענינים באלה הציורים יוכלו בנ"א[21] לשאוב מהם, עם כל השתדלותם, את כל היותר מועיל ונשגב להם, ואור יקרות וקפאון, שהם סתרי תורה, שבעוה"ז[22] הם יקרים ויהיו קפויים לע"ל[23], רק הוא יגלה לנו פרטי הדברים. אבל עכ"פ[24] אין שום סתירה לשום דבר מן התורה מכל דעה מחקרית שבעולם כלל, אלא שאין אנחנו צריכים לקבל השערות לודאיות, אפילו יהיו מוסכמות הרבה, כי הן כציץ נובל, שעוד מעט יתפתחו יותר כלי הדרישה, ותהיינה כל ההשערות החדשות ללעג ולקלס, וכל החכמות הנעלות שבימינו לקטנות המוח, ודבר אלקינו יקום לעולם. "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ד'". כי יסוד הכל הוא מה שאנחנו מלמדים בעולם, שהכל פועל ד', והאמצעיים, רבים או מועטים, לרבבי רבבות, הם הכל מעשי ד', שלא חיסר מעולמו כלום, ושאין קץ לגבורתו ועז חכמתו ותפארתו ב"ה וב"ש[25] לעדי עד. ופעמים שאנחנו מזכירים את האמצעיים ג"כ בשם, להרחיב את הדעת, ולפעמים אנו אומרים

---

12 ובמד"ר - ובמדרש רבה

13 א"כ - אם כן

14 ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "עובדי ע"ז": עבודה זרה)

15 כ"א - כי אם

16 שהי' - שהיה

17 ג"כ - גם כן

18 לבו"ד - לבשר ודם

19 א"א - אי אפשר

20 והקב"ה - והקדוש ברוך הוא

21 בנ"א - בני אדם

22 שבעוה"ז - שבעולם הזה

23 לע"ל - לעתיד לבוא

24 עכ"פ - על כל פנים

25 וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל

בדרך דילוג "ויצר ד'" "ויעש ד'" כמו שאנו אומרים "אז יבנה שלמה", ואין אומרים ששלמה צוה לשרים והשרים להנמוכים מהם, והם להאדריכלים והאדריכלים לאומנים והאומנים לעושי המלאכה הפשוטים, מפני שהוא דרך ידוע, וגם איננו עקרי. כן כל מה שיחקר בהרבה רבבות שנים בהגדלת הדרכים והאמצעיים, שהם מוסיפים לנו דעה והשכל בגאון ד', המה ברב הפעמים מקוצרים, ותוכן הדבר שיש משקל מיוחד לכל רעיון ומחשבה לזמן לידתו ופעולתו, באין שום מקרה והזדמנות בלתי-מכוונת כלל. למשל אנחנו יכולים להבין, אם הי' נודע דבר תנועת הארץ לפני כמה אלפים שנה למפרע בהמון הי' המין האנושי מתירא לעמוד על רגליו, פן יפול מכח התנועה, וק"ו[26] שהי' מתירא לבנות בנינים רמים, וזה הי' מביאו לרפיון-לב למניעת-פיתוח שאין לשער, והחשבון של כח המושך לא הי' יכול להבטיחו, אחרי ראותו בעיניו שכל דבר העומד על דבר מתנעע איננו בטוח מנפילה. רק אחרי בגרות של הרגל יפה היה מקום לצאת ההכרה של תנועת הארץ, שלא תקבל האנושיות מזה אך טוב.

כן הדבר נהוג ג"כ ביחש הרוחניות, למשל השגחת השי"ת[27] היא יסוד המוסר האנושי והצלחתו, ולכשיתברר יפה בעולם בדעה גדולה ובהירה הוא יהיה יסוד האושר, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד'". והנה כנסת ישראל היתה צריכה להתעמל הרבה עם כל עובדי ע"ז, להבינם שעם גודל הבריאה אין עכ"ז[28] האדם מבוזה עד שלא יהי'[29] ערך להנהגתו המוסרית, כ"א היצירה המוסרית של האדם היא חשובה מאד יותר מהברואים היותר גדולים בכמותם לאין ערך. אבל לא בנקל עלה הדבר להטביע במקצת חותם ידיעה זו עם השמירה של ההכרה הפנימית של כבוד ד', שהוא ג"כ בעיקר היסוד היותר הגדול להשתלמות האנושית, וכל היצירה הכללית בהוה ובנצח, בחיי חומר וחיי רוח. וכ"ז העמל היה נדרש, איך להתאים בלב הקטן של האדם את המחזה של גדולת היצירה ושפלות האדם עם חזיון הכרת יד ד' הגדולה, ואיך שהוא נעלה ומרומם מכל הערכים ההסכמיים של כל נוצר, מה היה אם היה אז ידוע ג"כ מכל המון העולמות המעשיים שבציורי המדעים כעת, אז היה כדק נחשב, ומוסרו כאין, ולא היה אפשר להקים בקרבו רוח חיים של גדולה ותפארת כלל. רק עכשיו, אחרי שגם עם הציור שהיה גדול אז לעיניו כבר נלחם ויוכל, שוב אין מבעתים אותו בשום גדולה כמותית לפי האמת. אבל כל אלה צריכים זמנים והכנות, והציורים הסיפוריים, בין הנמשכים מכח הסקירה על הבריאה מדרך המושכל, בין הבאים מהתגלות יד ד' על ידי נביאיו, צריכים תמיד להיות נושאים עמהם את הכח המאדיר את החיים ואת ההצלחה לאמתתה, ולא להביא לאדם ציד של ידיעות קטועות להשתעשע בהן בשחוק ילדות. וכשתשכיל בזה תבין, שיש ערך נשגב למה שמתגלה וכן למה שמסתתר, ודרכי ההסתרה הם רבים וגדולים מפליאות נתיבות חכמה העליונה של אדון כל המעשים פלא יועץ ב"ה. וכשתלך בדרך זה הנני בטוח בע"ה[30] שלא תכשל, ותעש חיל בישראל, את האלקים ירא ומצותיו שמור כי זה כל האדם. ותשמח ותעלז בגאון שם ד', ובמתת חבלנו להיות לברית עם לאור גויים, ונזכה לשוש במשוש ארץ צבי, לספר בציון שם ד' ותהילתו בירושלים, בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ד' בתתו מציון ישועה לישראל תפארתו. "והולכתי עורים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם, אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור, אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים", אמרו חז"ל[31] כבר עשיתים לר' עקיבא וחביריו.

---

26 וק"ו - וקל וחומר

27 השי"ת - השם יתברך

28 עכ"ז - עם כל זה

29 יהי' - יהיה

30 בע"ה - בעזרת השם

31 חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה

והי' זה שלו' וברכה, כנפשך היקרה ונפש ידידך עז דור"ש[32] והצלחתך מלונ"ח[33],

הק'[34] אברהם יצחק ה"ק[35] הנ"ל[36]

נוסח האגרות וההערות: אגרות הראי"ה, כרכים א׳-ד׳

32 דור"ש - דורש שלום
33 מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון
34 הק' - הקטן
35 ה"ק - הכהן קוק
36 הנ"ל - הנזכר לעיל